

ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕНЕРАЛА М. СОКОЛЬНИЦЬКОГО: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Іщенко Жанна Миколаївна

кандидат історичних наук,
доцент кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ
e-mail: zhanna428@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-9777-0295>

Ганенко Артем Артемович

аспірант кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ
e-mail: a.a.hanenko@npu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2727-7427>

Анотація. В статті подано огляд вітчизняної та зарубіжної історіографії, яка допомагає критично осмислити історичні реалії в яких формувалась особистість М. Сокольницького і які вплинули на подальшу діяльність генерала. Запропоновано авторську класифікацією наукових праць, присвячених М. Сокольницькому. На геополітичну ситуацію в Європі кінця XVIII – початку XIX ст. безпосередній вплив мали Велика французька революція, поділ Речі Посполитої, приєднання Криму до Російської імперії, намагання наполеонівської Франції а Росії перебрати на себе ключові позиції ключових політичних гравців. Етнічні українські землі опинились у сфері інтересів обох імперій. З огляду на це, діяльність генерала М. Сокольницького та його «Есе про декілька засобів звільнення Європи від впливу Росії, а разом з нею й впливу Англії» дозволяє повніше усвідомити специфіку тогочасних історичних реалій. Висновки генерала М. Сокольницького щодо ролі і місця етнічних українських земель для стабільного розвитку Європи і загроз для цивілізованого світу із боку Росії, її методів ведення військових дій набувають особливої актуальності в умовах теперішньої агресії РФ проти суверенної України.

Ключові слова: М. Сокольницький, Т. Костюшко, Річ Посполита, Велика французька революція, Наполеон Бонапарт, наполеонівські війни.

Постановка проблеми. Друга половина XVIII – початок XIX ст. ознаменовані подіями, що вплинули на геополітичну картину світу в цілому та на європейські реалії зокрема. Ідеї французьких просвітників, економічні, соціальні, релігійні та політичні аспекти стали певним підґрунтям для розповсюдження антимонархічних поглядів у Франції, які вилилися у Велику французьку революцію 1789 р.

Генерал та інженер, М. Сокольницький був учасником кампанії 1792 р. у Литві та повстання Т. Костюшка у 1794 р. Генерал польського легіону в армії Наполеона I Бонапарта, М. Сокольницький на замовлення французького уряду підготував «Есе про декілька засобів звільнення Європи від впливу Росії, а разом з нею й впливу Англії», в якому проаналізував тодішні європейські й регіональні

історичні реалії, особливості російської військової традиції та національного менталітету; оцінив ресурсний потенціал українських етнічних земель та запропонував шляхи його використання на благо Франції та Польщі. М. Сокольницький обґрунтував новий територіально-адміністративний переділ українських етнічних земель, що входили до складу Російської імперії. Його висновки, щодо можливості використання природних і людських ресурсів регіону для забезпечення сталого розвитку Франції і Польщі та організації мирного існування Європи є частково прийнятними для сучасності.

Мета статті. Провести огляд вітчизняної та зарубіжної історіографії, що допомагає видворити історичні реалії, які безпосередньо впливали на формування особистості М. Сокольницького та його подальшу діяльність.

Аналіз публікацій та досліджень. Біографія генерала стала предметом дисертаційних та монографічних досліджень вітчизняних та зарубіжних істориків. Окремі аспекти діяльності М. Сокольницького були, зокрема, досліджені вітчизняними істориками В. Ададуровим [Ададуров, 2005, 2016, 2018, 2008, 2012, 2012, 2010, 2010], О. Захарчуком [Захарчук, 2000, 2009, 2014, 2006], Ж. Іщенко [Іщенко, 2009, 2013, 2012, 2013, 2014]. Предметом дослідження польського вченого А. Цвера [Цвер, 2016] став період навчання М. Сокольницького у Лицарській школі. Вагоме місце у відтворенні європейських історичних реалій й розуміння їхнього значення для формування та подальшого розвитку бачення М. Сокольницьким ролі Польщі й етнічних українських земель для забезпечення сталого розвитку Франції, яка, власне, на той час контролювала майже всі європейські території, належать працям В. Роундінга [Роундінг, 2009], В. Грабенського [Грабенський, 1910], О. Рубльова [Рубльов, 2011], О. Філатова [Філатова, 2017], К. Карєєва [Карєєв, 1888], М. Костомарова [Костомаров, 1870], С. Соловійова [Соловійов, 2003], Є. Карновича [Карнович, 1873], Л. Островера [Островер, 1961], В. Конопчинського [Конопчинський, 1936, 1991], Ю. Фельдмана [Фельдман, 1924], С. Кутцеби [Кутцеба, 1914], Ш. Аскеназі [Аскеназі, 1904], Ю. Мархелевського [Мархелевський, 1896], М. Хандельсмана [Хандельсман, 2018], Ф. Міньє [Міньє, 1824], О. Олара [Олар, 1901, 1938], Ф. Фюре [Фюре, 1965 – 1966], І. Тена [Тен, 1877 – 1893], К. Маркса і Ф. Енгельса [Маркс, Енгельс, 1957], А. Матьєза [Матьєз, 1930], Я. Захера [Захер, 1961], О. Нарочницького [Нарочницький, 1949], А. Собуля [Собуль, 1966], Ф. Полянського [Полянський, 1961], В. Маркова [Марков, 1975], В. Ревуненкова [Ревуненков, 1983], А. Люблінської [Люблінська, 1978, 1957], А. Манфреда [Манфред, 1983], Т. Карлейля [Карлейль, 1991], А. Адо [Адо, 1990 – 1992], А. Гордона [Гордон, 1988], Н. Молчанова [Молчанов, 1989], Є. Кожокіна [Кожокін, 1989], Тюлара [Тюлар, 2009], М. Франчески та Б. Вейдера [Франчески, Вейдер, 2008], М.-П. Рейя [Рей, 2012], Д. Нафзайгера [Нафзайгер, 1984], О. Коннелі [Коннелі, 1999], Д. Лівена [Лівен, 2009], О. Мікаберайдза [Мікаберайдз, 2007], С. Потрашкова [Потрашков, 2009], О. Попова [Попов, 1905], Б. Абаліхіна [Абаліхін, 1987], Д. Щенсни-Костанецького [Щенсни-Костанецький, 2014], Хоміча [Хоміч, 2013], М. Сокольницького [1912].

Виклад основного матеріалу. Вивчення наукового доробку, що прямо чи дотично висвітлюють діяльність генерала М. Сокольницького дозволило нам виокремити три підгрупи наукових творів, без аналізу яких неможливо усвідомити підґрунтя, на якому базувалась світоглядна еволюція його поглядів.

До першої підгрупи ми вважаємо за потрібне включити наукові праці, присвячені вивченню «польського питання». Особистість М. Сокольніцького формувалась в умовах експансивної політики Російської щодо сусідніх держав, її намагання захопити ключові позиції серед провідних геополітичних гравців кінця XVIII-початку XIX ст. шляхом приєднання Кримського ханства, російсько-турецьких воєн, поділів Речі Посполитої та придушення польського супротиву імперським зазіханням Росії. За сприяння Катерини II польський престол посів останній король Речі Посполитої С. Понятовський. Важливим етапом у становленні особистості М. Сокольніцького було його навчання у Лицарській школі у Варшаві, детально проаналізоване польським дослідником А. Цвером [Цвер, 2016]. Особливості внутрішньої та зовнішньої політики російської імператриці ґрунтовно досліджено в праці В. Роундінг «Катерина II [Роундінг, 2009]. Ключовим моментом у вирішенні «польського питання» Петербургом стала інтеграція приєднаних польських територій до складу Російської імперії. Особливості цього процесу висвітлено в «Історії польського народу» В. Грабенського [Грабенский, 1910]. Основні етапи першого поділу Польщі та його геополітичне значення було проаналізовано О. Рубльовим [Рубльов]. Причини, обставини та наслідки поділів Речі Посполитої досліджували О. Філатова [56], К. Карєєв [Карєєв, 1888], М. Костомаров [Костомаров, 1870], С. Соловійов [Соловійов, 2003]. Аналізуючи причини й наслідки поділів польської держав маємо зважати на виправдання агресивної російської політики під час вирішення «польського питання» притаманне російській і радянській історіографії, що призвело до викривлення історичних подій.

М. Сокольніцький був активним учасником повстання на чолі з Т. Костюшко у 1794 р., яке стало відповіддю польського суспільства на другий поділ Речі Посполитої 1793 р. Після придушення повстання російським урядом Т. Костюшка та його соратників, включно із М. Сокольніцьким, було ув'язнено в Санкт-Петербурзі. Про діяльність М. Сокольніцьким згадується у праці Є. Карновича, присвяченій життєвому шляху Т. Костюшка [Карнович, 1873]. Л. Островер докладно проаналізував документальні джерела, що висвітлюють життя Т. Костюшки критично оцінює діяльність активного учасника збройного спротиву російській окупації – М. Сокольніцького [Островер, 1961]. Російській стиль у вирішенні «польського питання» напередодні 1812 р. стали предметом дослідження Ж. Іщенко [Іщенко, 2013, с.63-67].

Для польська історіографія нашої проблематики у період між двома світовими війнами представлена науковим доробком В. Конопчинського та Ю. Фельдмана. Праці В. Конопчинського, присвячені Барській конфедерації [Конопчинський, 1991] та історії Польщі Нового часу з 1506 р. по 1795 р. [Конопчинський, 1936]. Роль Речі Посполитої в структурі міжнародних відносин XVIII ст. була докладно проаналізована Ю. Фельдман на підставі архівних документів [Фельдман, 1924]. Він дійшов висновку, що наявні внутрішні суперечності завадили Франції напочатку 1770-х рр. організувати протидію російським та пруським загарбницьким планам, польсько-французький союз не зміг запобігти Поділам Речі Посполитої [Фельдман, 1924, с. 93].

На ослабленні центральної польської влади з кінця XVI ст., її неспроможності протистояти поглиненню більшості територій Речі Посполитої сусідніми країнами наголошував С. Кутцеба [Кутцеба, 1914, с. 85]. Міжнародне становище Польщі у

XVIII ст. стало предметом дослідження Ш. Аскеназі, який вважав, що Польща була заручницею геополітичного протистояння європейських держав. При цьому він прагнув наголосити на антиросійській спрямованості. Аналізуючи польський національно-визвольний рух він наголошував на його антиросійському характері й прозахідній орієнтації [Аскеназі, 1904, с. 112]. Польський економіст та історик Ю. Мархлевського у докторській дисертації дослідив вплив ідей французьких просвітителів на польську економічну думку другої половини XVIII ст., проаналізував шляхи зменшення свавілля шляхти та духовенства, показав обмеженість цих проектів і неможливість запобігти занепаду країни. Дослідник вважав Поділи Польщі закономірним результатом політики польських магнатів і шляхти [Мархлевський, с. 62]. Викладач методології М. Хандельсман репрезентував своє бачення історичних процесів. Вчений визнавав наявність певних закономірностей суспільного життя, але, був впевнений, що історії притаманні не закони, а тенденції розвитку. М. Хандельсман вважав цілком закономірною втрату державності Речі Посполитої і заперечував неоромантичне трактування національної історії Польщі [Хандельсман].

Історіографічні праці, віднесені нами до другої підгрупи репрезентовані дослідженнями Великої французької революції 1789 – 1799 рр., бо саме тоді М. Сокольницький починає свою військову кар'єру в польському легіоні армії Наполеона І. Деякі питання історії Великої французької революції залишаються дискусійними. Зокрема це стосується її хронологічних рамок. Історіографія XIX – початку XX ст. трактує Велику французьку революцію як подію, що мала декілька етапів. Французький історик періоду Реставрації Ф. Міньє [Міньє, 1824], вважав консулат і імперію Наполеона І цілком закономірними етапами еволюції революційного процесу. О. Олар [Олар, 1938, 1901], натомість, обмежував революцію 1789 – 1804 рр. й не вважав імператорський режим її логічним продовженням. Ф. Фюре [Фюре, 1966] взагалі відмовився від досить традиційного трактування французької революції кінця XVIII ст. як антифеодальної і такої, що прискорила перехід Франції до капіталізму. Ф. Фюре навпаки вбачав у революційних подіях 1789 – 1799 рр. негативний вплив на подальший розвиток капіталізму у Франції. Дослідник вважав цю революцію міксом трьох збіглих в абсолютно різних революцій, які відбулись в один і той же час. Він виокремлював революцію ліберального дворянства і буржуазії, що відповідала філософським ідеям XVIII ст. й інтересам капіталістичної еволюції суспільства; архаїчної аграрну (селянську) революцію, швидше антибуржуазної та антикапіталістичної ніж антифеодальної; революцію санкюлотську, що власне являла собою опозиційний рух щодо капіталістичного розвитку Франції. Х. Тейне переконує, народний рух, особливо під час якобінської диктатури, призвів до втрати ліберальних та буржуазних принципів, що відповідали потребам тодішнього французького суспільства. Повернутись до виконання нагальних задач вдалось лише після перевороту 9 термідора. поклав край «відхилення» революції від її задач [Тейн, 1877 – 1893]. Марксистська історіографія вирізняється сприйняттям Французької революції в якості різнопланового процесу, з приманими йому етапами розвитку і внутрішньою єдністю. Варто зазначити, що К. Маркс і Ф. Енгельс не дійшли згоди щодо хронології революції [Маркс, Енгельс, 1957]. Але обидва дослідники погоджувались, що апогеєм революційної еволюції стала якобінська диктатура, а

головним результатом перевороту 9 термідора вони відсторонення від влади демократично налаштованої буржуазії й припиненням впливу народу на законодавчу та управлінську гілки влади і превалюванні інтересів буржуазної верхівки суспільства.

Для радянські історіографії, зважаючи на її ідеологічне спрямування, характерною є висока оцінка історичної ролі яacobінського руху. Але питання станової приналежності яacobінців було дискусійним. Я. Захер сприймав яacobінців як прошарок революційної буржуазії [Захер, 1961].

О. Нарочницький вперше звернув увагу на те, що праве крило монтаньярів лобіювало інтереси тих представників великої та середньої буржуазії, які збагатились під час революції. Він переконував, що з літа 1793 р. Комітет громадського порятунку частіше опікувався інтересами буржуазії, а не народу [Нарочницький, 1949].

Опубліковані у ХХ ст. за кордоном праці істориків-марксистів щодо взаємин паризьких санкюлотів з яacobінським урядом є цікавим для нашого дослідження з огляду на поширення революційних ідей Європою і їхнього впливу на демократизацію європейського суспільства в цілому й їх впливу на формування світоглядної картини окремих його представників. Фундаментальне дослідження А. Собоуля «Паризькі санкюлоти в часи яacobінської диктатури», видане вперше у 1958 р. та перекладене багатьма іноземними мовами презентує авторській аналіз паризьких санкюлотів, ролі Комуни Парижа в революції, яacobінської диктатури тощо [Собуль, 1966].

З огляду на розуміння М.Сокольніцьким важливості аграрного характеру економіки українських етнічних земель і їх значення для сталого розвитку відновленої польської держави й наполеонівської Франції, необхідності проведення адміністративних і соціальних реформ для нашого дослідження особливу цікавість становить вирішення аграрного питання французьким урядом наприкінці ХVІІІ ст. Д. Пріцкер наголошував, що одним із наслідків Французької революції було поширення дрібного землеволодіння на французьких теренах [Пріцкер, 1957]. Ф. Полянський також обстоював думку, що у Французька революція започаткувала домінування селянського шляху розвитку аграрного капіталізму [Полянський, 1961]. Думки вітчизняних й іноземних дослідників щодо шляхів вирішення «селянського питання» у постреволюційній Франції набувають актуальності в контексті притаманної М.Сокольніцькому тенденції вважати наполеонівську державу взірцем прогресивного суспільства.

Для реконструкції європейських історичних реалій кінця ХVІІІ – ХІХ ст., які, безперечно, впливали не лише на формування політичних уподобань М. Сокольніцького, але й формували його оточення, важливим виступає ґрунтовне дослідження особливостей революційних подій А. Манфредом [Манфред, 1986]. Особливості економічних процесів, що сприяли встановленню Першої французької республіки і драматичні змін у французькому суспільстві протягом Великої французької революція 1789 – 1799 рр., що вивчались теоретиком анархізму П. Кропоткіним [Кропоткин, 1979] також допомагають нам краще усвідомити природу висновків, зроблених М. Сокольніцьким. Комплексне дослідження британського історика Т. Карлейля дозволяє нам усвідомити роль історичних подій у зміні європейських соціальних і політичних чинників та особистісний вплив

окремих дійових осіб на історичні події [Карлейль, 1991]. Англійський історик Е. Гобсбаум впевнений, що геополітичні трансформації кінця XVIII ст. у світі, сприяли як французькій революції 1789 р., так й англійській індустріальній революції [Гобсбаум, 1999]. Соціальна політика партії жирондистів була проаналізована А. Гордоном [14]; предметом дослідження Є. Кожокіна виступає система взаємовідносин між державним Франції а її громадянами [Кожокин, 1989].

Історичні судії Наполеонівських війн, безпосереднім учасником яких був генерал легіону польських добровольців М. Сокольніцький, віднесена нами до третьої підгрупи історіографічних праць. Французька історіографія XX ст. репрезентована тут біографічним дослідженням Ж. Тюлара [Тюлар, 2009]. Автор криїчно оцінює феномен «легенди Наполеона», образ Наполеона в історичній пам'яті, що сформувався після його поразки в російській кампанії. М. Франческа та Б. Вейдер [Франческа, Вейдер, 2008] зазначають, що «наполеонівська легенда» ще досі є складовою французької ментальної карти в якій єдиним недоліком Наполеона є його лояльність до оточення.

Сучасна англомовна історіографія з цієї проблематики представлена дослідженням американського історика Д. Нафзайгера, який зосередив свою увагу на особливостях і недоліках постачання французького війська, що спричинили голод «Великої Армії» і, як наслідок, – її поразку [Нафзайгер, 1984]. Помилки військові кампанії Наполеона були проаналізовані іншим американським дослідником – О. Коннелі [Коннелі, 1999]. В монографії Д. Лівена «Росія проти Наполеона. Битва за Європу» автор дослідив перебіг кампанії 1812 р. і європейський контрнаступ росіян 1813 – 1814 рр. [Лівен, 2009]. Військова стратегія Наполеона I була проаналізована Д. Чендлером [Чендлер, 2001]. М. Дж. Хьюз зосередився на особливостях формування специфічної військової культури наполеонівського війська [Хьюз, 2012]. Надзвичайно цікавими для нашого дослідження є архівні джерела, деталізована хроніка подій, численні мапи, ілюстрації, біографічні довідки, подані С. Коннером у праці «Епоха Наполеона» [Коннер, 2004]. Сучасний український наполеонознавець В. Ададуrow, використовуючи французькі архівні джерела дослідив ставлення Наполеона I до етнічних українських земель, які наприкінці XVIII – початку XIX ст. входили до складу Російської імперії [Ададуrow, 2005]. В. Ададуrow не лише проаналізував низку проектів різних авторів наполеонівської доби, серед яких було і есе М. Сокольніцького [Ададуrow, 2008], але й перекладацьку діяльність генерала у армії імператора французів [Ададуrow, 2016]. Взаємини Росії та Франції напередодні та впродовж війни 1812 р. і проекти М. Сокольніцького щодо етнічних українських земель було досліджено О. Захарчуком [Захарчук, 2016, 2009, 2006]. Міжнародні події, що передували франко-російській війні 1812 р. вивчались С. Потрашковим [Потрашков, 2009]. Всі етапи франко-російської війни 1812 р. стали предметом дослідження Б. Абаліхіна [Абаліхін, 1987], основні її події висвітлено О. Поповим [Попов, 1905]. Франко-російське геополітичне протистояння в Центральній та Південно-Східній Європі наприкінці XVIII – початку XIX ст., важливість «Есе» М. Сокольніцького для розуміння місця і ролі етнічних українських земель для сталого розвитку Європи початку XIX ст. було проаналізовано Ж. Іщенко [Іщенко, 2013, 2013]. Польський дослідник Д. Щенсни-Костанецький дослідив плани Варшавського герцогства щодо етнічних українських земель [Щенсни-Костанецький, 2014]. Стратегічна роль

Волині у планах імператора французів сала предметом дослідження В. Ададуrowa [Ададуrow, 2018] і Д. Хоміча [Хоміч, 2013].

Окрему увагу слід приділити праці польського історика, близького родича М. Сокольніцького, який залучив до свого дослідження низку матеріалів із родинного архіву, та мемуари самого генерала, відтворив генеалогічне дерево родини Сокольніцьких. В монографії подано унікальні документи, що ілюструють життєвий шлях генерала М. Сокольніцького [Сокольніцький, 1912].

Висновки. Зважаючи на характер і завдання нашого дослідження, необхідність відтворення європейських історичних реалій, в яких формувалась особистість майбутнього генерала, врахування впливу тогочасних політичних і соціальних чинників на життєвий досвід і військову кар'єру М. Сокольніцького ми вважаємо доцільним здійснення комплексного історико-біографічного аналізу в контексті європейських історичних трансформацій на тлі яких і з'явилося есе М. Сокольніцького. Виходячи із вищезазначеного, зарубіжний і вітчизняний історіографічний доробок за темою було розподілено нами на три тематичні блоки. Для здійснення максимально об'єктивного дослідження ми залучали до кожного історіографічного блоку наукові праці зарубіжних і вітчизняних вчених різних періодів, поглядів, соціального походження й ідеологічних уподобань. Варто зауважити, що незважаючи на наявність наукових праць, присвячених діяльності М. Сокольніцького та історичним аспектам геополітичних реалій в яких формувалась особистість генерала в цій проблематиці залишаються малодосліджені лакуни, які потребують додаткового вивчення.

Список використаних джерел та літератури

Абалихин, Б.С., 1987. Отечественная война 1812 года на Юго-Западе России. Волгоград: Изд. Волгоградского государственного педагогического университета, 103 с.

Ададуrow, В., 2016. Деятельность генерала Сокольніцького в качестве «переводчика, отвечающего за специальную службу при его величестве» императоре Наполеону I (Литва и Беларусь, июнь – август 1812 г.). *Российские и славянские исследования*, науч. сб. Вып. 11. Минск: БГУ, с.135-141.

Ададуrow, В.В., 2005. Документ і його прочитання дослідником: історія «Наполеоніди». *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, Вип. 39-40. с. 595-596;

Ададуrow, В. В., 2018. «Наполеоніда» на Сході Європи: Уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних окраїн Російської імперії на початку XIX століття. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету. 624 с.

Ададуrow, В. В., 2008. Меморандуми польських авторів початку XIX ст. як джерело уявлень уряду Наполеона Бонапарта про південно-західні окраїни Російської імперії. *Український історичний журнал*, № 2, с. 154-171.

Ададуrow, В. В., 2012. Польское дворянство юго-запада России в планах Наполеона во время кампании 1812 года. *История и историческая память : межвуз. сб. науч. тр.* Саратов : СКФУ, Вып. 6. с. 164-181.

Ададуrow, В. В., 2012. Пришествие Наполеона, или Эссе о конфликте религиозных мировоззрений в Восточной Европе в начале XIX века. *Эпоха 1812 года: Исследования. Источники. Историография. Труды ГИМ.*, Вып. 187. Москва, с. 39-57.

Ададуrow, В. В., 2010. Проекти французького командування стосовно південно-західних земель Російської імперії під час підготовчого та наступального етапів воєнної кампанії 1812 р. *Вісник Львівського університету. Серія «Історія»*. Вип. 45. Львів, с. 127-167.

Ададуrow, В. В., 2010. Юго-западные окраины Российской империи в иерархии приоритетов восточной европейской политики Наполеона (Историографический аспект). *Эпоха 1812 года*.

Исследования. Источники. Историография : сб. материалов. Труды ГИМ., Вып. 183. Москва, с. 359-398.

Бокур, Ф., 1999. Михал Сокольниковский и его записки императору Франции. *«Беларускі гістарычны часопыс»*, № 2. Минск, с.28-35.

Бокур, Ф., 1998. Польский генерал в свите Наполеона во время русского похода в 1812 г.: Михал Сокольниковский. *От Москвы до Парижа (1812 – 1814)*. Малоярославец, с. 71 – 78.

Бокур, Ф., Яновский, О.А., 1999. Российская империя в оценках польского генерала армии Наполеона. *Французская революция и судьбы мира: Мат. междунар. науч.-практ. конф., посвящённой годовщине Французской революции (1789–1799 гг.), 21–22 апреля 1999 г.* Минск, с.126–129;

Гордон, А. В., 1988. Падений жерандистов. Москва, 250 с.

Грабеньский, В., 1910. История польского народа. Санкт Петербург, 599 с.

Дюпон-Мельниченко, Ж.Б., Ададуров, В., 2001. Французка історіографія ХХ століття. *Навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів.* Львів, 158 с.

Захарчук, О.Н., 2016. Отношения между Россией и Францией накануне и во время войны 1812 г. в интерпретации украинской историографии конца XIX – начала XX в. *Российские и славянские исследования. Сборник научных трудов. Вып. XI.* Минск БГУ, с. 193-202.

Захарчук, О. Н., 2009. Проекты польского генерала Михала Сокольниковского и Отечественная война 1812 г. *Отечественная война 1812 г. и российская провинция в событиях, человеческих судьбах и музейных коллекциях.* Вып. XVII. Малоярославец: Малояросл. воен. ист. музей, с. 192-205.

Захарчук, О.М., 2000. «Силовая дипломатия» в зовнішньополітичній діяльності Наполеона Бонапарта: дис. ... канд. істор. наук: 07.00.02. Київ, 189 с.

Захарчук, О. М., 2014. Сучасна українська історіографія про ставлення Наполеона I до південно-західних окраїн Російської імперії. *УІЖ. № 1.* Київ, с. 169-187.

Захарчук, О. М., 2006. Українська тема в записках польського генерала Міхала Сокольниковского. *Україна дипломатична. Вип 7.* Київ: Генеральна дирекція Київської міської ради з обслуговування іноземних представництв, с. 377-385.

Захер, Я.М., 1961. Движение «бешеных». *Соцэкгиз.* Москва, 227 с.

Ищенко, Ж. М., 2013. Ідеологічна складова західного вектору російського зовнішньополітичного курсу. *Гілея: науковий вісник. № 74.,* Київ, с. 113-115.

Ищенко, Ж. М., 2012. Польський аспект у зовнішній політиці Російської імперії напередодні 1812 р. *Наукові записки з української історії.* Вип. 32, с. 63-67.

Ищенко, Ж. М., 2009. Українське питання в політиці французького уряду напередодні Вітчизняної війни 1812 року. *Актуальні проблеми вітчизняної історії.* Київ, с. 47-49.

Ищенко, Ж. М., 2014. Франко-російське протистояння в Центральній та Південно-Східній Європі (кінець XVIII - початок XIX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. Дипломат. акад. України при М-ві закордон. справ України. Київ, 20 с.

Кареев, Н.И., 1888. «Падение Польши» в исторической литературе. Санкт Петербург, 1888. 407 с.

Карлейль, Т., История Французской революции. Москва: Мысль, 575 с.

Карнович, Е. П., 1873. Костюшко. *Очерки и рассказы из старинного быта Польши.* Санкт Петербург: Типография Ф. С. Сушинского, 344с.

Кожокин, Е. М., 1989. Государство и народ: от Фронды до Великой французской революции. Москва, 340 с.

Костомаров, Н., 1870. Последние годы Речи Посполитой. Санкт Петербург, 874 с.

Кропоткин, П. А., 1979. Великая Французская Революция 1789-1793. Москва: Наука, 576 с.

Люблинская, А., 1978. Французские крестьяне в XVI-XVIII веках. Ленинград, 256с.

Люблинская, А. Д., Прицкер, Д. П., Кузьмин, М. Н., 1957. Очерки истории Франции. Ленинград, с.371.

Манфред, А.З., 1983. Великая французская революция. Москва: Наука, 435 с.

Манфред, А.З., 1986. Наполеон Бонапарт. Москва: Мысль, 735 с.

Маркс, К., 1957. Сочинения. Изд. 2-е. Т. 8. Москва: Госполитиздат, 705 с.

Матьез, А., 1930. Французская революция. Т.ІІІ. Москва, 216 с.

Молчанов, Н. Н., 1989. Монтаньяры. Москва, 305 с.

- Нарочницкий, А.Л., 1949. Вопросы войны и мира во внешней политике якобинской республики летом 1793 г. «Учен. зап. МГПИ им. В.И.Ленина», т. 58, вып. 2, Москва, с. 86.
- Лукашевич, А.М., 2014. Проекты восстановления Речи Посполитой и Великого Княжества Литовского и их место в военно-стратегическом планировании Российской империи (1810–1812 гг.) [Электронный ресурс]: <http://www.museum.ru/1812/library/Lukashevich/index.html>
- Олар, А., 1938. Политическая история французской революции. Москва, 549 с.
- Островер, Л., 1961. Тадеуш Костюшко. *Молодая гвардия*. Москва, 272 с.
- Полянский, Ф.Я., 1961. Экономическая история зарубежных стран. Эпоха капитализма. Москва, с.333.
- Попов, А.Н., 1905. Отечественная война 1812 года. Т.1. Москва, 498 с.
- Потрашков, С.В., 2009. Тревожное время: юго-западные и южные окраины Российской империи накануне и в начальный период наполеоновского нашествия. *Отечественная война 1812 года : Источники. Памятники. Проблемы : материалы XV Междунар. науч. конф., 9–11 сент. 2008 г.* Можайск, с. 41–53.
- Ревуненков, В.Г., 1983. Очерки по истории Великой французской революции. Якобинская республика и ее крушение. Ленинград, 287 с.
- Роундинг, В., 2009. Екатерина Великая. Москва: АСТ, 730 с.
- Рубльов, О.С., 2014. Поділи Польщі 1772, 1793, 1795 [Электронный ресурс]: http://www.history.org.ua/?termin=Podily_1772_1793_1795
- Собуль, А., 1966. Парижские санкюлоты во время якобинской диктатуры. Москва: Прогресс, 591с.
- Сокольников, М., 2003. Рапорт, поданный Наполеону начальником его контрразведки, польским генералом Михалом Сокольниковым, с рекомендациями «о способах избавления Европы от влияния России...» [Электронный ресурс]: http://www.hrono.ru/libris/lib/sokolnicky_01.html#*
- Соловьев, С.М., 2003. История падения Польши. Восточный вопрос. Москва: АСТ, серия: Историческая библиотека, 372 с.
- Тэн, И., 1907. Происхождение современной Франции. Т.4, Санкт Петербург, 198 с.
- Тюлар, Ж., 2009. Наполеон, или Миф о «спасителе» Москва, с. 305.
- Філатова, О., 2017. Поділи Речі Посполитої. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Історичні науки ЧНУ ім. Лесі Українки.* № 5 (354). Луцьк, с. 104-117.
- Франчески, М., Вейдер Б., 2008. Наполеон под прицелом старых монархий. Москва, с.178, 181
- Хобсбаум, Э., 1999. Век революции. Европа 1789-1848. Ростов на Дону, 480 с.
- Хоміч, Д., 2013. Волинська губернія в оперативних концепціях французького Генерального штабу напередодні війни 1812 р. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: історичні науки.* Вип. 21 (269). Луцьк, с.22-26.
- Askenazy, Sz., 1904. Ksiaze Jozef Poniatowski 1763–1813: w 2 t. T. 2. Warszawa, 112 s.
- Aulard, A., 1901. Histoire politique de la Revolution francaise. Origines et developpement de la democratic et de la republique (1789-1804). P., 838 p.
- Chandler, D. G., 2001. The Campaigns of Napoleon. London, 732 p.
- Connolly, O., 1999. Blundering to Glory: Napoleon's Military Campaigns. Wilmington, 168p.
- Conner, S. P., 2004. The Age of Napoleon. Greenwood Publishing Group, 412 p.
- Cwer, A.-M., 2016. Stanislaw August Poniatowski School of chivalry in Warsaw (1765–1794), *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка, I*, Тернопіль: ТНПУ, s. 165–170.
- Feldman, J., 1924. Europa w wieku oświecenia (1715-1789). W świetle źródeł. Kraków, 119 s.
- Furet, F., Richet D., 1965-1966. La Revolution. T.1-2, P., 544 p.
- Handelsman, M. Historyka. Zasady metodologii i teorii poznania historycznego [Электронный ресурс]: <https://books.google.by>. (дата звернення: 25.08.2018).
- Hughes, M. J., 2012. Forging Napoleon's Grande Armée: Motivation, Military Culture, and Masculinity in the French Army, 1800-1808. NYU Press, 134 p.
- Ishchenko, Z.M., 2013b. Sokolnicki's essay in the context of European realities of the XVIII-early XIX: the possibility of the Franko-Russian strategic partnership. *Вісник аграрної історії* №6-7. - К., с. 183-189.
- Konopczyński, W., 1936 Dzieje Polski nowożytnej. T. 2. Warszawa, 176 s.

- Konopczyński, W., 1991. Konfederacja barska. T. 1. Warszawa, 218 s.
- Kutrzeba, St., 1914. Historia ustroju Polski w zarysie. T. 2. Lwów, 315 s.
- Lieven, D., 2009. Russia Against Napoleon: The Battle for Europe, 1807 to 1814. Allen Lane, 779 p.
- Marchlewski, J., 1896. Der Physiokratismus in Polen. Zürich, 172 s.
- Markov, W., Soboul A., 1975. 1789. Die Grosse Revolution der Franzosen. B., 387 s.
- Mikaberidze, A., 2007. The Battle of Borodino: Napoleon versus Kutuzov. London, 276 p.
- Mignet, F., 1824. Histoire de la Revolution francaise. Depuis 1789 jusqu'en 1814. T.1-2, Paris, 480 p.
- Nafziger, G., 1984. Napoleon's Invasion of Russia. New York, 704 p.
- Rey, M.-P., 2012. L'Effroyable Tragédie: Une nouvelle histoire de la campagne de Russie. Paris, 317 p.
- Sokolnicki, M., 1912. Generał Michał Sokolnicki 1760-1816. Krakow-Warszawa: W.L. Anczyc, 448 s.
- Szczęsny-Kostanecki, D., 2014. Ukraina w polskich planach politycznych doby Księstwa Warszawskiego Intermarium № 1. c. 80-90
- Taine, H., 1877-1893. Les origines de la France contemporaine. T.1-6. Paris, 839 p.

References

- Abalikhin, B.S., 1987. *Otechestvennaya voyna 1812 goda na Yugo-Zapade Rossii*. Volgograd. 103 s. [in Russian].
- Adadurov, V. V., 2008. *Memorandumy polskykh avtoriv pochatku XIX st. yak dzherelo uiaвлення uriadu Napoleona Bonaparta pro pivdenno-zakhidni okrainy Rosiiskoi imperii*. Ukr. ist. zhurn. № 2. s. 154-171. [in Ukrainian].
- Adadurov, V. V., 2010a. *Proekty frantsuzkoho komanduvannia stosovno pivdenno-zakhidnykh zemel Rosiiskoi imperii pid chas pidhotovchoho ta nastupalnoho etapiv voiennoi kampanii 1812 r. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii «Istoriia»*. Vyp. 45, Lviv, s. 127-167. [in Ukrainian].
- Adadurov, V. V., 2010b. *Yuho-zapadnye okrainy Rossyiskoi ymperyy v yerarkhiy pryorytetov vostochnoi evropeiskoi polityky Napoleona (Ystoryohrafycheskyi aspekt). Epokha 1812 hoda. Yssledovanyia. Ystochnyky. Ystoryohrafiya: sb. materialov Trudy HYM*. Vyp. 183. Moscwa, s. 359-398 [in Russian].
- Adadurov, V. V., 2012. *Polskoe dvorianstvo yuho-zapada Rossyy v planakh Napoleona vo vremia kampanii 1812 hoda. Istoriya y ystorycheskaia pamiat: mezhvuz. sb. nauch. tr.* Vyp. 6. Saratov : SKFU, s. 164-181. [in Russian].
- Adadurov, V. V., 2012. *Pryshestvie Napoleona, yly Esse o konfolykte relyhioznykh myrovozzreniy v Vostochnoi Evrope v nachale XVIII veka. Epokha 1812 hoda: Yssledovanyia. Ystochnyky. Ystoryohrafiya. Trudy HYM*. Vyp. 187. Moscwa., s. 39-57. [in Russian].
- Adadurov, V. V., 2018. *«Napoleonida» na Skhodi Yevropy: Uiavlennia, proekty ta diialnist uriadu Frantsii shchodo pivdenno-zakhidnykh okrain Rosiiskoi imperii na pochatku XIX stolittia*. Lviv: Vydavnytstvo Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu, 624 s. [in Ukrainian].
- Adadurov, V., 2016. *Deiatelnost henerala Sokolnytskoho v kachestve «perevodchyka, otvechaiushcheho za spetsialnuiu sluzhbu pry eho velychestve» imperatore Napoleonu I (Lyтва y Belarus, yiun-avhust 1812 h.)*. Rossyiskye y slavianskiye yssledovanyia : nauch. sb. Vyp. 11 Mynsk: BHU, s. 135 – 141. [in Russian].
- Adadurov, V.V., 2005 *Dokument i yoho prochyttannia doslidnykom: istoriia «Napoleonidy»*. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorychna. Vyp. 39-40. Lviv: LNU im. Ivana Franka, s.595 – 596 [in Ukrainian].
- Askenazy, Sz., 1904. *Ksiaze Jozef Poniatowski 1763 – 1813: w 2 t.* T. 2. Warszawa, 112 s.
- Aulard, A., 1901. Histoire politique de la Revolution francaise. Origines et developpement de la democratie et de la republique (1789-1804). P., 838 p.
- Bokur, F., 1998. *Polskyi heneral v svyete Napoleona vo vremia russkoho pokhoda v 1812 h.: Mykhal Sokolnytskyi. Ot Moskvy do Paryzha (1812-1814)*. Maloiaroslavets, s. 71 – 78 [in Russian].
- Bokur, F., Yanovskyi, O.A., 1999. *Rossyiskaia imperiia v otsenkakh polskoho henerala armii Napoleona. Frantsuzskaia revoliutsiia y sudby myra: Mat. mezhdunar. nauch.-prakt. konf., posviashchennoi hodovshchynе Frantsuzskoi revoliutsii (1789-1799 hh.), 21-22 apreliia 1999 h.* Mynsk, s.126-129 [in Russian].
- Chandler, D. G., 2001. The Campaigns of Napoleon. London, 732 p.

- Connelly, O., 1999. *Blundering to Glory: Napoleon's Military Campaigns*. Wilmington, 168p.
- Conner, S. P., 2004. *The Age of Napoleon*. Greenwood Publishing Group, 412 p.
- Cwer, A.-M., 2016. Stanislaw August Poniatowski School of chivalry in Warsaw (1765 – 1794), *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Pedahohika, 1*, Ternopil: TNPU, s. 165-170.
- Diupon-Melnychenko, Zh.B., Adadurov, V., 2001. *Frantsuzka istoriohrafiiia XX stolittia. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv humanitarnykh fakultetiv vyshchykh navchalnykh zakladiv*. Lviv, 158 s. [in Ukrainian].
- Feldman, J., 1924. *Europa w wieku oświecenia (1715-1789)*. W świetle źródeł. Kraków, 119 s.
- Filatova, O., 2017. *Podily Rechi Pospolytoi. Naukovi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. Seriiia : Istorychni nauky / SNU im. Lesi Ukrainky № 5 (354)*. Luts'k, s. 104-117 [in Ukrainian].
- Franchesky, M., Veider, B., 2008. *Napoleon pod prytselom starykh monarkhyi*. Moskva, s.178, 181 [in Russian].
- Furet, F., Richet D., 1965-1966. *La Revolution*. T.1-2, P., 544 p.
- Handelsman, M. *Historyka. Zasady metodologii i teorii poznania historycznego*. Retrieved from: <https://books.google.by>.
- Hordon, A. V., 1988. *Padenyi zherandystov*. Moskva, 250 s. [in Russian].
- Hrabenskyi, V., 1910. *Istoryia polskoho naroda / Razreshennii avtorom perevod so vtoroho, dopolnennoho polskoho yzdanyia (1906 h.) s kartoi Polshy XVII veka*. Sankt Piterburg, 599 s. [in Russian]. <http://www.museum.ru/1812/library/Lukashevich/index.html> [in Russian].
- Hughes, M. J., 2012. *Forging Napoleon's Grande Armée: Motivation, Military Culture, and Masculinity in the French Army, 1800-1808*. NYU Press, 134 p.
- Ishchenko, Z.M., 2013b. Sokolnicki's essay in the context of European realities of the XVIII – early XIX: the possibility of the Franko-Russian strategic partnership, *Visnyk ahrarnoi istorii*, 6-7, s. 183-189.
- Ishchenko, Zh. M., 2009. *Ukrainske pytannia v politytsi frantsuzkoho uriadu naperedodni Vitchyznianoï viiny 1812 roku. Aktualni problemy vitchyznianoï istorii*. Kyiv, s. 47-49. [in Ukrainian].
- Ishchenko, Zh. M., 2012. *Polskyi aspekt u zovnishnii politytsi Rosiiskoi imperii naperedodni 1812 r. Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii. Vyp. 32*. Kyiv, s. 63-67. [in Ukrainian].
- Ishchenko, Zh. M., 2013b. *Ideolohichna skladova zakhidnoho vektoru rosiiskoho zovnishnopolitychnoho kursu. Hileia: naukovi visnyk. № 74*. Kyiv, s. 113-115. [in Ukrainian].
- Ishchenko, Zh. M., 2014. *Franko-rosiiske protystoiannia v Tsentralnii ta Pivdenno-Skhidnii Yevropi (kinets XVIII - pochatok XIX st.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk : 07.00.02; Dyplomat. akad. Ukrainy pry M-vi zakordon. sprav Ukrainy*. Kyiv, 20 s. [in Ukrainian].
- Kareev, N.Y., 1888. «*Padenye Polshy*» v ystorycheskoi lyterature. Sankt Piterburg, 407 s. [in Russian].
- Karleil, T., 1991. *Istoryia Frantsuzskoi revoliutsyy*. Moskva: Mysl, 575 s. [in Russian].
- Karnovych, E. P., 1873. *Kostiushko. Ocherky y rasskazy yz starynnoho byta Polshy*. Sankt Piterburg: Typohrafiya F. S. Sushchynskoho, s. 344. [in Russian].
- Khobsbaum, E., 1999. *Vek revoliutsyy. Evropa 1789-1848*. Rostov na Donu, 480 s. [in Russian].
- Khomich, D., 2013. *Volynska huberniia v operatyvnykh kontseptsiiakh frantsuzkoho Heneralnoho shtabu naperedodni viiny 1812 r. Naukovi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. Seriiia: istorychni nauky. Vyp. 21 (269)*. Luts'k, s.22-26. [in Ukrainian].
- Konopczyński, W., 1936 *Dzieje Polski nowożytnej*. T. 2. Warszawa, 176 s.
- Konopczyński, W., 1991. *Konfederacja barska*. T. 1. Warszawa, 218 s.
- Kostomarov, N., 1870. *Poslednie hody Rechy Pospolytoi*. SPb., 1870. 874 s. [in Russian].
- Kozhokyn, E. M., 1989. *Hosudarstvo y narod: ot Frondy do Velykoi frantsuzskoi revoliutsyy*. Moskva, 340 s. [in Russian].
- Kropotkin, P. A., 1979. *Velykaia Frantsuzskaia Revoliutsiia 1789-1793*. Moskva: Nauka, 576 s. [in Russian].
- Kutrzeba, St., 1914. *Historia ustroju Polski w zarysie*. T. 2. Lwów, 315 s.
- Lieven, D., 2009. *Russia Against Napoleon: The Battle for Europe, 1807 to 1814*. Allen Lane, 779 p.
- Liublynskaia, A., 1978. *Frantsuzskye krestiane v XVI-XVIII vekakh*. Leningrad, [in Russian].
- Liublynskaia, A.D., Prytsker, D.P., Kuzmyn, M.N., 1957. *Ocherky istorii Frantsyy*. Leningrad, s.171. [in Russian].

- Lukashevych, A.M., 2014. *Proekty vosstanovleniya Rechy Pospolytoi y Velykoho Kniazhestva Lytovskoho y ykh mesto v voenno-strategycheskom planirovaniy Rossyiskoi ympery (1810–1812 hh.)* [Elektronnyi resurs]:
- Manfred, A.Z., 1983. *Velykaia frantsuzskaia revoliutsiia*. Moscwa: Nauka, 435 s. [in Russian].
- Manfred, A.Z., 1986. *Napoleon Bonapart*. Moscwa: Mysl, 1986. – 735 s. [in Russian].
- Marchlewski, J., 1896. *Der Physiokratismus in Polen*. Zürich, 172 s.
- Markov, W., Soboul A., 1975. 1789. *Die Grosse Revolution der Franzosen*. B., 387 s.
- Marks, K., Enhels, 1957. *F. Sochyneniya: v 30 t. T. 8. Yzd. 2-e*. Moscwa: Hsopolytyzdat, 705 s. [in Russian]
- Matez, A., 1930. *Frantsuzskaia revoliutsiia. T.III*. Moscwa, 216 s. [in Russian]
- Mignet, F., 1824. *Histoire de la Revolution francaise. Depuis 1789 jusqu'en 1814. T.1-2*, Paris, 480 p.
- Mikaberidze, A., 2007. *The Battle of Borodino: Napoleon versus Kutuzov*. London, 276 p.
- Molchanov, N. N., 1989. *Montaniary*. Moscwa, 305 s. [in Russian]
- Nafziger, G., 1984. *Napoleon's Invasion of Russia*. New York, 704 p.
- Narochnytskyi, A.L., 1949. *Voprosy voyny i mira vo vneshnei politike yakobynskoi respubliki letom 1793 h. «Uchen. zap. MHPY im. V.Y.Lenyna», t.58, vyp. 2*. Moscwa, s. 86. [in Russian]
- Olar, A., 1938. *Polytycheskaia istoriia frantsuzskoi revoliutsii*. Moscwa, 549 s. [in Russian].
- Ostrover, L., 1961. *Tadeush Kostiuszko*. Moscwa, 272 s. [in Russian].
- Polianskyi, F.Ia., 1961. *Ekonomycheskaia istoriia zarubezhnykh stran. Epokha kapytalyzma*. Moscwa, 333s. [in Russian].
- Popov, A.N., 1905. *Otechestvennaia voina 1812 hoda. T.1*. Moscwa, 498 s. [in Russian].
- Potrashkov, S. V., 2009. *Trevozhnoe vremia: yuho-zapadnye y yuzhnye okrayny Rossyiskoi imperyy nakanune y v nachalniy peryod napoleonovskoho nashestviya*. Mozhaisk, s. 41–53. [in Russian].
- Revunenkov, V.H., 1983. *Ocherky po ystoriy Velykoi frantsuzskoi revoliutsii. Yakobynskaia respublika y ee krusheniye*. Leningrad, 287 s. [in Russian].
- Rey, M.-P., 2012. *L'Effroyable Tragédie: Une nouvelle histoire de la campagne de Russie*. Paris, 317 p.
- Roundynh, V., 2009. *Ekateryna Velykaia*. Moscwa: AST, 730 s. [in Russian].
- Rublov, O.S., 2014. *Podily Polshchi 1772, 1793, 1795* [Elektronnyi resurs]: http://www.history.org.ua/?termin=Podily_1772_1793_1795 [in Russian].
- Sobul, A., 1966. *Paryzhskye sankiuloty vo vremia yakobynskoi dyktatury*. Moscwa: Prohress, 591s. [in Russian].
- Sokolnicki, M., 1912 *Generał Michał Sokolnicki 1760-1816*. Krakow-Warszawa: W.L. Anczyc, 448 s.
- Sokolnytskyi, M., 2003. *Raport, podannyi Napoleonu nachalnykom eho kontrrazvedky, polskym heneralom Mykhalom Sokolnytskym, s rekomendatsiyamy «o sposobakh izbavleniya Evropy ot vlyia-niya Rossyy ...»*. [Elektronnyi resurs]: <http://www.hrono.ru/libris/lib/sokolnicki01.html#> [in Russian].
- Solovev, S.M., 2003 *Istoriia padeniya Polshy. Vostochnyi vopros*. Moscwa: AST, 372 s. [in Russian].
- Szczęsny-Kostanecki, D., 2014. *Ukraina w polskich planach politycznych doby Księstwa Warszawskiego Intermarum № 1. c. 80-90*
- Taine, H., 1877 – 1893. *Les origines de la France contemporaine. T.1-6*. Paris, 839 p.
- Ten, Y., 1907. *Proyskhozhdenye sovremennoi Frantsii. T.4*. Sankt Piterburg, 198s. [in Russian].
- Tiular, Zh., 2009. *Napoleon, ili Mif o «spasitele»*. Moscwa, 305 s. [in Russian].
- Zakharchuk, O. M., 2006. *Ukrainska tema v zapyskakh polskoho henerala Mikhala Sokolnytskoho. Ukraina dyplomatychna. Vyp 7*. Kyiv: Heneralna dyrektsiia Kyivskoi miskoi rady z obsluhovuvannia inozemnykh predstavnytstv, s. 377-385. [in Ukrainian].
- Zakharchuk, O. M., 2014. *Suchasna ukrainska istoriohrafii pro stavlennia Napoleona I do pivdenno-zakhidnykh okrain Rosiiskoi imperii. UIZh. № 1*. Kyiv, s. 169-187. [in Ukrainian].
- Zakharchuk, O. N., 2009. *Prozhekty polskoho henerala Mykhala Sokolnytskoho y Otechestvennaia voina 1812 h. Otechestvennaia voina 1812 h. y rossyiskaia provyntsiya v sobytiakh, chelovecheskykh sudbakh y muzeinykh kollektsiyakh. Vyp. XVII. Maloiaroslavets: Maloiarosl. voen. yst. muzei, s. 192-205*. [in Russian].
- Zakharchuk, O.M., 2000. *«Sylova dyplomatiia» v zovnishnopolitychnii diialnosti Napoleona Bonaparta: dys. ... kand. istor. nauk: 07.00.02*. Kyiv, 189 s. [in Ukrainian].

Zakharchuk, O.N., 2016. *Otnosheniya mezhdru Rossyey i Frantsyey nakanune i vo vremia voiny 1812 h. v ynterpretatsyy ukraynskoï ystoriyohrafiy kontsa XVIII -nachala XIX v. Rossyiskye i slaviyanskiye yssledovaniya. Sbornik nauchnykh trudov. Vyp. XVI. Mynsk BHU, s. 193-202. [in Russian].*

Zakher, Ya.M., 1961. *Dvyzhenye «beshenykh»*. Sotsekhiz. Moscwa, 1961. 227 s. [in Russian].

ACTIVITIES OF GENERAL M. SOKOLNYTSKY: HISTORIOGRAPHY OF THE ISSUE

Ishchenko Zhanna

Candidate of Historical Sciences,

Associate professor of the Department of Original and Special Historical Sciences,

Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv

Artem Hanenko

Graduate student of the Department of Original and Special Historical Sciences,

Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv

Abstract. *The article provides an overview of domestic and foreign historiography, which helps to critically understand the historical realities in which the personality of M. Sokolnytsky was formed and which influenced the general's further activities. The author's classification of scientific works dedicated to M. Sokolnytskyi is proposed. The Great French Revolution, the division of the Polish-Lithuanian Commonwealth, the annexation of Crimea to the Russian Empire, and the efforts of Napoleonic France and Russia to take over the key positions of key political players had a direct impact on the geopolitical situation in Europe at the end of the 18th and the beginning of the 19th centuries. Ethnic Ukrainian lands were in the sphere of interest of both empires. Given this, the activities of General M. Sokolnytskyi and his "Essay on several means of liberating Europe from the influence of Russia, and with it the influence of England" allows us to more fully understand the specifics of the historical realities of that time. General M. Sokolnytskyi's conclusions regarding the role and place of ethnic Ukrainian lands for the stable development of Europe and threats to the civilized world from Russia and its methods of conducting military operations become especially relevant in the conditions of the current aggression of the Russian Federation against sovereign Ukraine.*

Key words: *M. Sokolnytsky, T. Kosciuszko, The Commonwealth, The Great French Revolution, Napoleon Bonaparte, the Napoleonic Wars.*